

mint a hurokra akasztott súly, egyre jobban húzzák az emlékek.” — Az idővel, emlékezéssel való játék kisebb modorosságai szerencsére eltörpülnek az írónk kegyetlen őszintesége, s néha kissé romantikus kitarulkozása mellett. A *Fekete szél* című novella balladás tömörségétől még sokat várhatunk. Kövesdi János *Rekvieme* szintén a kötet legjobb írásai közé tartozik. Nyoma sincs az öncélú pszichologizálásnak, az idősíkok változtatásának is funkciója van. A motivációs-hangulati elemek szervesen kapcsolódnak a történéshez, bár a szereplők többnyire csak észlelik a jelenségeket. De Nelli, a medikuslány nem akar többé bizonytalanságban élni, nem akar — Babits szavaival mondva — „vak dióként dióban zárva lenni”. — Kövesdi írásához kapcsolhatjuk Mikola Anikó szép novelláját, az *Át az üvegfalont*. Helén, a hősnő, hermetikusan zárt életéből próbál kitörni — sikertelenül. „Gyönyörű és haszontalan virág” ő, aki tisztában van fölöslegességével, férje azonban csak akkor nyugodt, ha az üvegfalon innen láthatja. Igaza van Duba Gyulának: „Mikola Anikó prózájában is költő.” — A *sárga macska délutánja* című groteszk vízióban még nagyobb szerepet kap a költőiség. — A Kovács Magda, Kövesdi, Mikola Anikó neve által jelzett vonalhoz sorolhatjuk Mészáros Károly és László írásait is. Mészáros Károly „hagyományos” módon írt elbeszélése (*Ella Mari magánügye*) egy Kurátor Zsófi vagy Kárász Nelli keménységű jellemet állít középpontba. Mészáros László meggyőzően, hitelesen beszél hőse forrongó, alakuló személyiségéről. A moralizáló-didaktikus elemeket azonban mindketten elhagyhatták volna.

Félreértés ne essék: bíráló észrevételeink sem halványítják el bennünk azt az örömet, melyet ez az antológia megjelenése váltott ki. Örülünk a szerzők kísérletező kedvének, igényességének, s kívánjuk, hogy minél előbb igazán jó legyen a szlovákiai magyar novella. (*Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1972.*)

OLASZ SÁNDOR

Dr. Kós Károly: Népélet és néphagyomány A vargasi festett bútor

Néhány esztendeje megélénkült Romániában a magyar néprajzi művek kiadása. Egyre gazdagabb képet nyújtanak az erdélyi és moldvai népköltészetéről, de a népi műveltség más területeiről alig adnak hírt. Mindenekelőtt azért kell üdvözlönnünk az ifjabb Kós Károly két könyvét, mert a hagyományos paraszti kultúra kevésbé ismert területeire viszik az olvasót. A magyar néprajz kutatóinak még sok ágon akad tennivalójuk, de ma már alig lehet olyan jelenséget és olyan községet találni, amiről még soha senki sem írt. Kós különös érdeme, hogy éppen a ritkábban fölvetett témákkal foglalkozó tanulmányait bocsátotta közre. Az egyik könyve tíz, a másik csupán egy tanulmányt tartalmaz. Érdeklődési körét körülményes volna pontosan megrajzolni, mert például a tanulmánygyűjtemény első darabja, „*Az árucseré néprajza*” címet viselő írás szinte az egész paraszti műveltséget átfogja, beleértve a folklór több vonatkozását is. A szerző a kultúra változásának és fejlődésének egyik fontos pontját vizsgálta: távol eső, eltérő fejlettségű tájak, különböző természeti adottságú vidékek, illetőleg más-más életmódot folytató társadalmi rétegek miként cserélik ki áruikat, készítményeiket. A feudális árucseré legfontosabb intézményei, a vásárok a kulturális jelenségek átadásának is színterei voltak. Etnográfiai vizsgálatuk csakis komplex módon, a népélet minden vonatkozó jelenségének számbavételével végezhető el. Komplex érdeklődés nyilvánul meg a torockói vasműveség leírásában is. A századelőn pompás ünnepi öltözete után „fölfedezett” városka sok száz évig bányászatból és fémművességből élt. Kóst nem a képviselő, hanem a néprajzilag kevésbé ismert kenyérkereső munka fázisai, valamint a munkaruha, a

táplálkozás és a szokások érdeklik. A paraszttársadalom belső szabályozó erőit keresi az a tanulmány, amely Bodonkút község társas és egyéb munkaszokásait mutatja be. Ebbe a körbe vonható a Hunyad megyei Rákosd családszervezetét vizsgáló dolgozat is. Értékét emeli a téma földolgozatlan volta és az, hogy a magyar nyelvterület néprajzilag alig ismert vidékéről szól. Erdély nem magyar népei — a kultúrák békés kapcsolódásának tanúként — lapról lapra jelen vannak a könyvekben, de egy-egy külön tanulmányt is szentel nekik a szerző. A szászok a híres Küküllő menti borkultúra egy falujának bemutatásával szerepelnek. A románokról, nem erdélyi, hanem kárpátokontúli terület, Vilcea parasztházának leírása szól.

Kós Károly érdeklődésében jelentős helye van a népi díszítőművészetnek. Idevonatkozó kutatási eredményeit közlik az erdélyi parasztkandalló csempeműhelyeit és a csempék ornamentikáját, valamint a Kolozsvár környéki népviseleteket bemutató tanulmányok. Érdekes nézőpontot választott egy másik dolgozat, amely a szilágysági népművészet jelentkezését az élet két nagy eseménye, a szerelem és a halál gyűjtőpontjában veszi számba. A *Népelet és Néphagyomány* című kötetet a székely sírfakkal foglalkozó tanulmány zárja. Teljes egészében népművészeti tematikájú a vargyasi bútorfestést tárgyaló könyv, amely terjedelmét tekintve szerepelhetett volna a tanulmánykötetben is, de kiemelkedő témája és illusztrációs anyaga egyaránt minősítette arra, hogy különkötetben jelenjen meg. Egy székely falu sztalos-bútorfestő dinasztiajának monográfiája ez a tanulmány. Az aligha hiteles családi hagyomány szerint a szóban forgó család a XVI. század óta folytatja mesteriségét, mégsem a régiség, hanem a XIX—XX. századi művészi teljesítmény okán tartoznak a legkiválóbb magyar népművészek sorába.

Kós Károly tanulmányait nem az értékelő-összehasonlító, hanem inkább a funkcionális-leíró módszer jellemzi. A kiválasztott jelenséget minél több részlettel igyekszik föltárni és bemutatni, de úgy, hogy a tudományos rekonstrukció lehetőségeihez képest kerek egészet mutasson. Egyik vezérelvét a következőképpen fogalmazza meg: „Egyetlen szűkebb körben élve és dolgozva hajlamosak leszünk a helyi sajátosságok eltúlozására vagy ezek hagyományos magyarázatára. Gyakran »eredeti«-nek vagy »helyi«-nek vélünk olyan dolgokat, miket — ha jobban körülnézünk — esetleg még sokfelé megtalálunk, s ami több néprajzi táj, nép vagy akár kontinens népi kultúrájának közös tulajdona.” Ha alább vitatkozunk a szerzővel, azért tesszük, mert úgy véljük, hogy néhányszor mégis „megsértette” ezt a különben betartott szép és komoly elvet. Több európai nép etnográfiaja őstörténeti kutatásokkal párhuzamosan bontakozott ki. Mi több, a társtudományok a néprajztól az írásos forrásokkal megközelíthetetlen korai történet föltárásához jelentős segítséget vártak és várnak. A néprajztudomány igen sok buktatón át jutott el addig a fölismerésig, hogy az európai népek történetének korai szakaszairól csak igen nagy összehasonlító anyag és kiterjedt, részletes vizsgálódás alapján hozhat szerény, de tudományos hitelű eredményeket. Ezeket az ismert, a magyar néprajztudományra is érvényes tényeket azért ismételtük el, mert nem találjuk meggyőzőnek a Hunyad megyei Rákosd kisnemesi község mikrotársadalmának elemzéséhez fűzött magyarázatokat. A gyűjtés tanulsága szerint a patriarkális családszervezet szabályozó-rendező elv-ként az élet minden területére kiterjedt (határhasználat, település, egyházi élet, temetkezés). De az ismeretek alapján nem valószínű, hogy ez a későfeudális képződménynek látszó rendszer szerves kapcsolatba hozható a Kárpát-medencében letelepült magyarok törzsi-nemzetségi társadalmával. A sokat vitatott, de máig nagyon homályos székely problematika idekapcsolása — jóllehet a lakosság székely eredethagyománya további kutatásra ösztönöz — sajnos még inkább megkérdőjelezi a különben értékes leírást tartalmazó tanulmány eredményeit. Hasonlóan még igen sok kutatást igénylő téma a néprajzban a sírfák kérdése. Kós nagyon helyesen tisztázza a székely romantikával terhelt kopjafa fogalmát, de a túlzott racionalizmus „vád”-ját is vállalva, adatainak ismeretében mi úgy véljük, hogy a fejfák antropomorf formája, terminológiája, néhány távoli rokonnépi vonatkozás még nem igazolja a fejfa és a halott képe közötti összefüggést. A szerzőnek talán többet kellett

volna merítenie nem csupán a régebbi, hanem az utolsó huszonöt év magyarországi és más külföldi szakirodalmából, akkor bizonyára még pontosabban kifejthette volna mondanivalóját. (Ez a megállapítás legkevésbé a vargasi bútorfestésről szóló könyvre vonatkozik.) Így még inkább kitetszhetnék az is, hogy a tanulmányok témájának nagy része alig vagy régóta nem kutatott, de mégsem annyira ismeretlen, mint a szerző gondolja (pl. a vásárok vagy a munkaszokások).

Mindkét könyv a romániai magyar könyvkiadás gyakorlata szerint nemcsak tudományos forrásmunkaként szolgál, hanem a művelődni vágyó nagyközösséget is tájékoztatja a néprajz módszeréről és eredményeiről. Ezért a tudomány és a tudománynépszerűsítés egyaránt nyereségnek könyvelheti el Kós Károly könyveit. Kétségtelen, hogy a tudományé a nagyobb nyereség. A tanulmányok — közvetve a román és német tárgyúak is — újat hoznak az erdélyi magyar, tágabban az egész magyar népi kultúra jobb és teljesebb megismeréséhez. Hozzájárulnak a magyar népi kultúra — Romániában még mindig bőven lelhető — fehér foltjainak zsgurodásához is. Értéküket nagymértékben emelik a szerző pompás illusztrációi, amelyek a maguk nemében a legelső között vannak. A legtöbb tanulmány végén 20—25 esztendővel ezelőtti évszám jelzi anyagának összegyűjtését. Mindenképpen sajnálhatjuk, hogy az asztalfiókban évtizedekig heverő kéziratok, amelyek „egy fél élet kutatómunkáját tükrözik”, ilyen nagy késéssel láttak napvilágot. (*Kriterion*, 1972.—*Dacia*, 1972.)

KÓSA LÁSZLÓ

Sárkányölő ikertestvérek Kopácsi népmesék

Kopács kisközség a Dunántúl délkeleti sarkában, Baranyának Jugoszláviába eső részén fekszik. A kopácsi mesékben gyakran szerepelnek halászok, és a mesei környezetről is többször vezet a hallgatót ártéri erdőkebe, mocsaras-vizes területekre. Nem csoda, hiszen a falu a Dráva vizenyős torkolatvidékében települt. A víznek köszönheti életét, nem csupán azért, mert a lakosság tekintélyes hányadának sokáig a halászat biztosította a kenyeret, hanem azért is, mert népét a mocsarak védték meg a török háborúktól. A megmaradást jelentő természeti környezet később, amikor többé nem volt szükség védelemre, elszigetelő közeggé változott. Századunkban ezért vált Kopács híressé archaikus népi kultúrájáról és nyelvjárásáról. A kopácsi népmesék még abban a szerencsésnek mondható órában tevődtek át a szájhagyományból írásba, amikor a mesemondás már nem volt eleven szokás, de a még élő mesemondók hitelesen visszaadhatták az eredeti gyakorlatot, és hibátlanul elmondhatták a meséket is. Ilyen alkalom a Dunántúlon vagy a magyar nyelvterület párhuzamos régióiban kevés adódott volna az utolsó évtizedekben.

A mesék nem tartogatnak az olvasó számára különösebb meglepetést, folklorisztikai fölfedezést. Az egyetemes magyar mesekincsből többnyire ismertek, mindnek számos változatát vagy motívumát lejegyezték távoli magyarlakta vidékeken. A közreadott harminc többsége tündérmese, de akad köztük tréfás történet, monda, anekdota is. Értéküket elsősorban a hely, a tágabb vidék, ahonnan még kevés népmesét ismerünk, illetőleg előadási módjuk, stílusuk gazdagsága jelenti. A gyűjtő és sajtó alá rendező *Katona Imre*, a budapesti egyetem docense terjedelmes kísérő tanulmánya a község, a gyűjtés története, a hagyományozás szokása, majd a mesemondók rövid bemutatása után éppen az előadás módjára, világára és a mesék stílusára fordít legtöbb figyelmet. A publikáció tényén túl ebben áll munkája legjelentősebb eredménye. A mesemondó egyénisége és a mesék kapcsolatát tüzetesen vizsgáló magyar mesekutató iskola eddig is számos, a stílusra vonatkozó megfigyeléssel gaz-